

O AȘEZARE PREISTORICĂ INEDITĂ IDENTIFICATĂ PE TERITORIUL MUNICIPIULUI ALBA IULIA

La aproximativ 200 m. sud-vest de Micești, o suburbie a municipiului Alba Iulia, pe partea dreaptă a Ampoiului, se află o terasă pe care localnicii o denumesc "Cigașe". La baza terasei înaltă de cca. 5m, în antichitate Ampoiul se vărsa în Mureș. În urma unei cercetări de suprafață¹, au fost identificate urme de locuire aparținând mai multor epoci istorice (fig 1).

Epoca neo-eneolitică este slab reprezentată (Pl. I/2,3,8,10,12) prin ceramică având în pastă pleavă (Pl. I/2, 3, 10, 12) și nisip (Pl. I/8). Atribuirea culturală se poate face cu ușurință doar pe fragmentul de vas decorat cu barbotină organizată (Pl. I/10), ce aparține culturii Criș. Barbotina este folosită pe scară largă în fazele III-IV ale acestei culturi (Lazarovici 1984, 64-71). Pentru artefactul în discuție propunem încadrarea lui în faza Criș III².

Perioadei de tranziție la epoca bronzului îi sunt atribuite fragmentele ceramice aparținând culturii Coțofeni (Pl. I/1, 4-7, 9, 11, 13, 14), având culoare cărămizie și cenușie de diferite nuanțe. Materialul recoltat se poate încadra categoriei fine (Pl. I/1), semifine (Pl. I/4-6) și grosieră de uz comun (Pl. I/7, 9, 11, 13, 14), având ca degresant nisip de granulație specifică fiecărei categorii amintite.

Decorul a fost realizat prin incizii late excutate sub forma de câpriori (Pl. I/1, 7), schelet de pește (Pl. I/11), sau triunghiuri îngropate (Pl. I/9), creștături (Pl. I/14), boabe de linte (Pl. I/1) și prin impresiuni dispuse în șiruri sub buza vasului (Pl. I/4,6), și barbotină simplă (Pl. I/7) sau organizată (Pl. I/10). Un fragment ceramic mai deosebit este confecționat dintr-o pastă semifină, de culoare galben cenușiu. Ornamentarea constă din două șiruri de impresiuni circulare, dispuse paralel și ușor arcuit, ce ar putea sugera o influență venită din mediul Baden (Pl. I/5).

Cât privește repertoriul formelor, datorită stării fragmentare a ceramicii, este greu de precizat în detaliu tipul de vas. Totuși pot fi reconstituite castroane, căni, cești și vase borcan.

Maniera de realizare a ornamentelor ne îndreptățește a încadra descoperirea noastră în faza I a culturii Coțofeni (Roman 1976, 37).

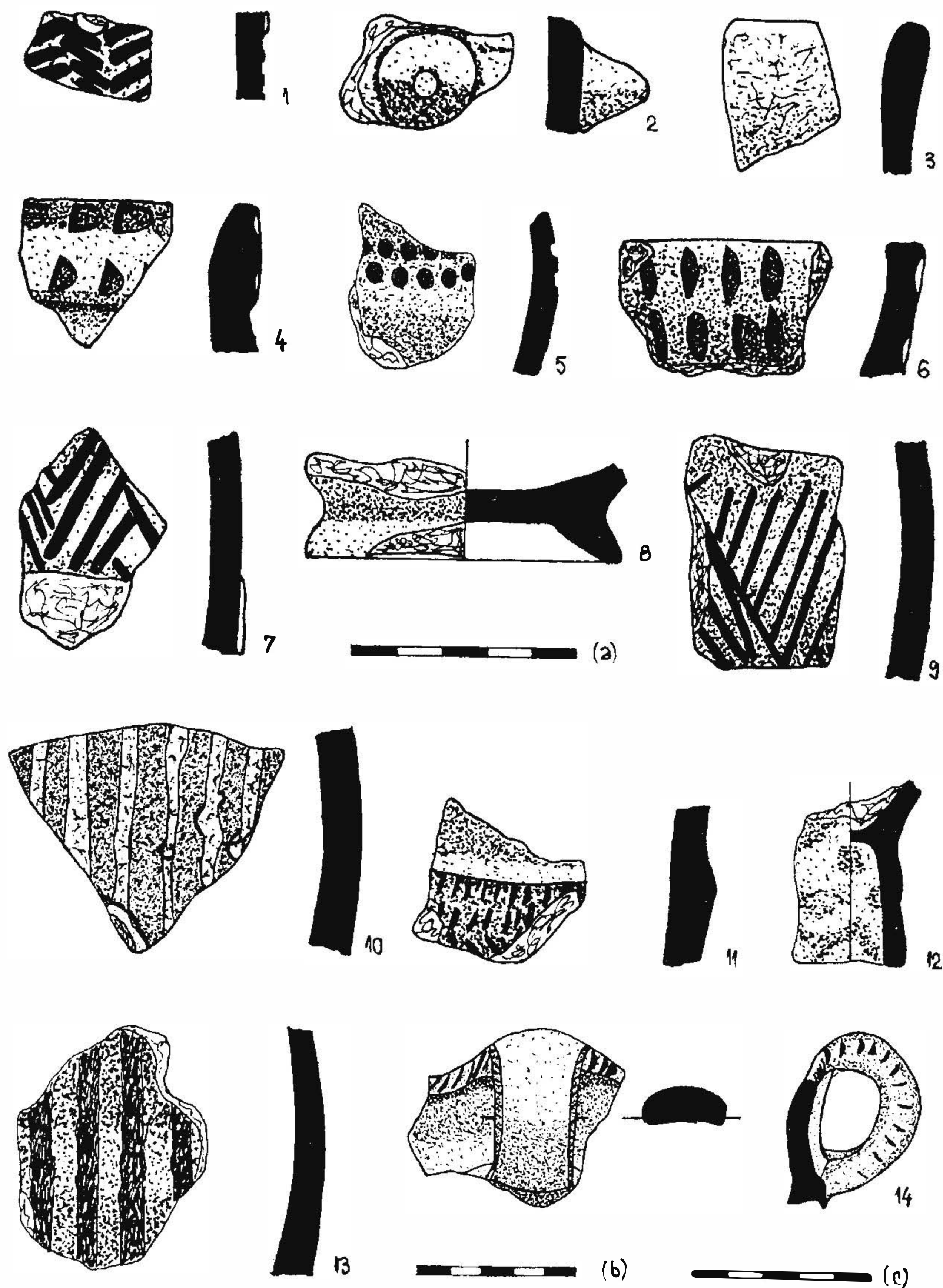
Epocii bronzului îi aparține un variat material ceramic, cuprinzând mai multe secvențe cronologice. Un prim lot ceramic este reprezentat de câteva fragmente de buze de vase, din categoria fină-lustruită (Pl. II/1, 7) și semifină (Pl. II/4), prevăzute cu o "manșetă", atât pe exterior (Pl. II/1, 4) cât și pe interior (Pl. II/7). Din punct de vedere cronologic aceste materiale pot fi atribuite etapei a II-a a bronzului timpuriu. Ultima etapă a bronzului timpuriu este ilustrată de fragmente de vas cu corpul bombat și strachini, decorate în tehnica *Besenstrich und Textilmuster* (Pl. II/2, 3, 5, 6, 8-12, 14, 15; Pl. III). Culoarea acestor artefacte reprezintă diferite nuanțe de cenușiu, negru, cărămiziu și brun. Ceramica aparține categoriilor grosieră, semifină și fină. Categoria grosieră are în pastă nisip cu pietricele și este prost framântată. Specia semifină și fină are în compoziție nisip, pasta este omogenă, iar unele fragmente sunt lustruite. Două fragmente ceramice sunt decorate în ambele maniere. Primul este ornamentat la exterior gen "scoarță de copac", iar la interior cu impresiuni textile (Pl. III/11). Al doilea este ornamentat cu impresiuni textile, după ce în prealabil fusese scrijelit cu măturicea (Pl. III/12).

Fig. 1. Localizarea punctului Cigașe.

¹ La recoltarea materialelor ceramice, un ajutor substanțial mi-a fost acordat de P. Mazăre și M. Voinaghi, cărora le mulțumesc și pe această cale.

² Această atribuire ne-a fost sugerată cu multă amabilitate de domnul M. Ciută, profitând și de această ocazie îi mulțumim. În dreapta Mureșului sunt cunoscute, în bazinul mijlociu, doar două așezări Criș: Galda (Lazarovici 1984, 89, nr. 100) și Geoagiu de Sus (inf. M. Ciută).

Planşa I. Ceramică neo-eneolitică (2, 3, 8, 10, 12) şi Coţofeni (1, 4, 7, 9, 11, 13, 14) (Scara a: 1-4, 6-9, 11; scara b: 5, 10, 14; scara c: 12-13).

Un decor mai deosebit, ce nu este întâlnit în nici o cultură la acest palier cronologic, a fost realizat pe o buză de strachină, din specia fină, prin pictură cu grafit (Pl. II/12). Încadrarea lui alături de celelalte materiale, a fost făcută pe baza scrijeliturilor de pe jumătatea inferioară a fragmentului ceramic.

Același perioadă îi aparține și partea superioară a unui vas, degresat cu nisip semifin, sub a cărui buză se află dispus un brâu alveolar, asociat cu două mici proemințe conice (Pl. II/13).

C.I. Popa a propus recent o clasificare a categoriilor de decor întâlnite în Bronzul Timpuriu III (Popa 1998, 70). Conform clasificării propuse, descoperirile noastre s-ar încadra în categoriile: la- scrijelituri gen “scoarță de copac” (Pl. II/5, 14); lb- striuri adânci dispuse neorganizat (Pl. II/2, 15; III/11); lc- striuri superficiale dispuse neorganizat (Pl. II/3, 6, 11); ld- striuri adânci având aspectul unor “registre” umplute cu mici incizii oblice (Pl. II/9); lf- striuri executate cu piaptănul (Pl. II/10). Fragmentele ceramice reprezentând categoriile ld și lf par a fi mai recente decât celelalte. Categoria a II-a ce reprezintă fragmente ornamentate cu impresii textile au fost și ele diferențiate în mai multe variante (Popa 1998, 70). Nu vom insista asupra acestei categorii, chiar dacă se poate observa o diferențiere în realizarea acestor ornamente, în stadiul actual al cercetărilor nu se pot oferi repere cronologice prea clare.

Artefactele în discuție aparțin descoperirilor de tip Iernut. Acestea se înscriu într-un orizont mai larg denumit de tip Gornca-Orlești. Ceramica de tip *Besenstrich* sau cea cu decor textil este semnalată și în faza timpurie a culturii Wietenberg (Ciugudean 1996, 112). După părerea noastră cele mai târzii artefacte, din lotul prezentat, ar putea atinge faza timpurie a culturii Wietenberg. Firește, aceasta este doar o ipoteză având în vedere caracterul cercetării efectuate.

Un număr semnificativ din fragmentele ceramice specifice epocii bronzului, pot fi atribuite culturii Wietenberg. Acestea aparțin categoriilor fină și semifină.

Ceramica semifină este bine arsă, având ca degresant nisip fin, iar suprafețele bine netezite. Culoarea vaselor este cenușie, neagră, cărămizie și brună. Gama ornamentală bogată, constă din: creștături dispuse pe buza vaselor (Pl. IV/4, 8, 14; V/4), incizii simple (Pl. V/16) sau în bandă umplută cu creștături (Pl. IV/12), cu împunsături succesive (Pl. IV/12; V/6, 13), triunghiuri hașurate (Pl. IV/2, 6), împunsături succesive late în bandă (Pl. V/1, 8) sau ascuțite în canal îngust (Pl. V/7), împunsături succesive late care umple suprafața unor triunghiuri (Pl. V/7), impresii circulare (Pl. V/5, 15), impresii în formă de “boabe de grâu” (Pl. V/16) și caneluri (Pl. IV/12, 14).

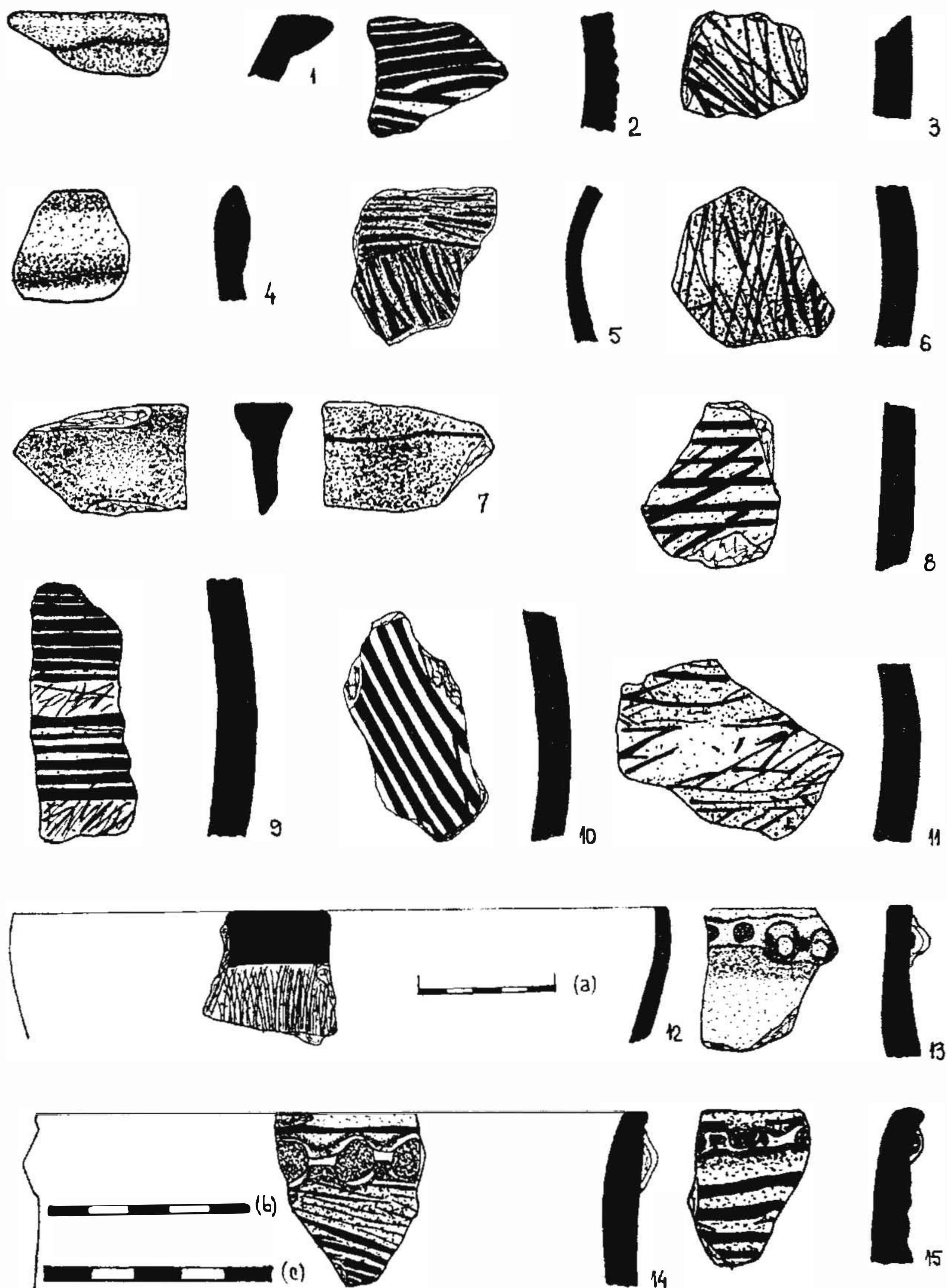
Ceramica fină este de culoare neagră și cărămizie având suprafețele lustruite, fiind degresată cu nisip fin. Ornamentarea constă în împunsături succesive late dispuse sub forma unor “S”-uri mari (Pl. V/9), triunghiuri umplute cu împunsături succesive late (Pl. IV/10), incizii paralele late, lustruite (Pl. IV/9), impresii circulare (Pl. IV/9) sau sub formă de “boabe de grâu” (Pl. IV/9; VI/11), folosindu-se și încrustația cu alb (Pl. V/11).

Pentru toate categoriile ceramice amintite, atât cât permite starea fragmentară a vaselor, pare să predomină strachinile simple (Pl. IV/14; V/7, 8, 13, 16) sau lobate (Pl. IV/4, 5, 8; V/4). Pe lângă acestea mai pot fi identificate cești (Pl. V/11, 15), castroane (Pl. V/6), vase cu fundul inelar (Pl. IV/1) și diferite alte tipuri.

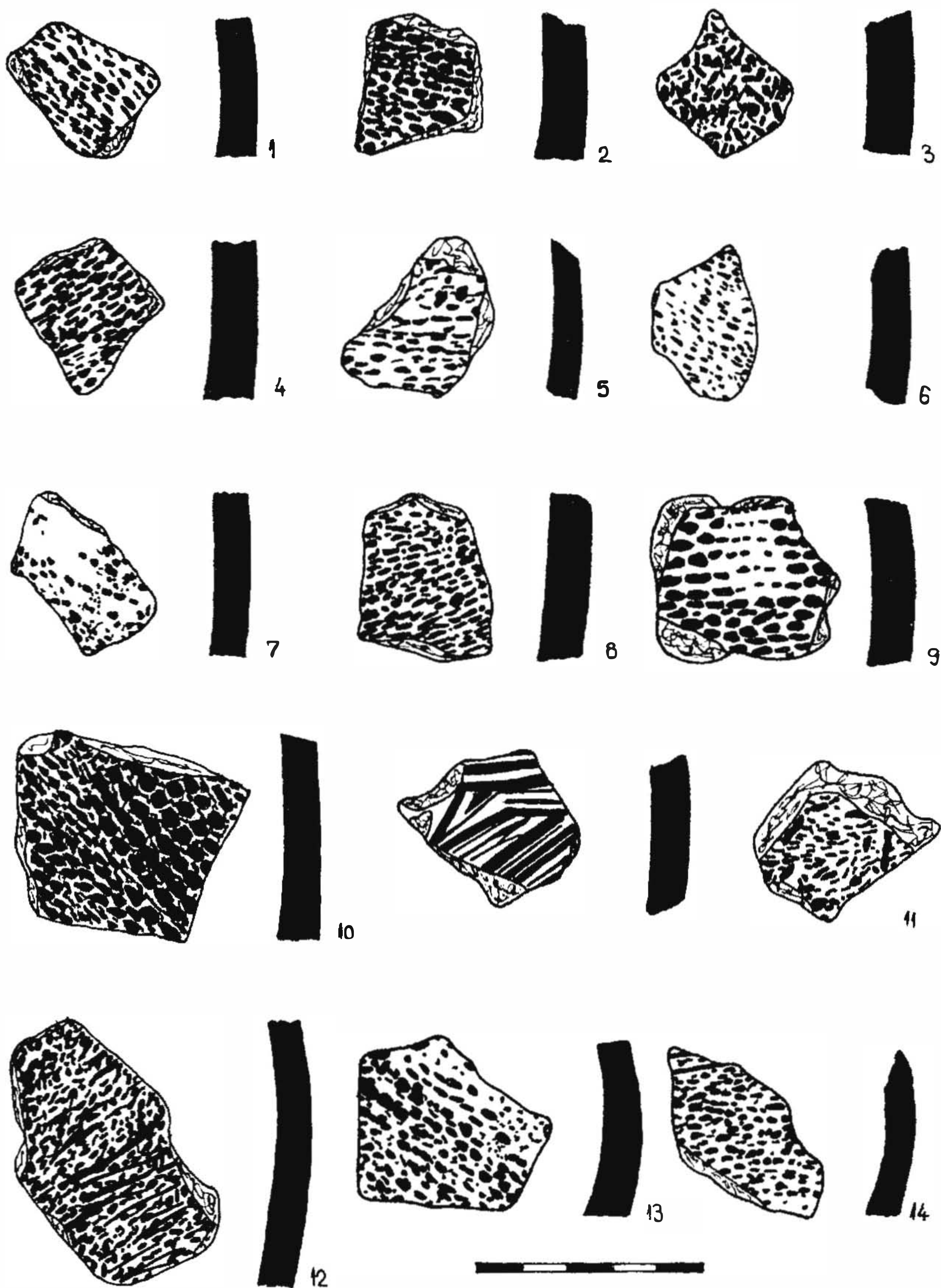
Materialul ceramic pare a aparține mai multor faze din evoluția culturii Wietenberg.

Fragmentele decorate cu incizii în bandă umplută cu linii oblice intersectate cu alte incizii de lungime variabilă (Pl. IV/14) pot fi încadrate în fazele II-IV ale culturii (Andrițoiu 1992, 40). Ornamentul cu *Zahnstempelung* (Pl. IV/13; V/6, 13) este comun pentru etapa a III-a, fiind utilizat sporadic și în etapa finală (Andrițoiu 1992, pl. 75; Gogâltan et al., 1992, 9, 12).

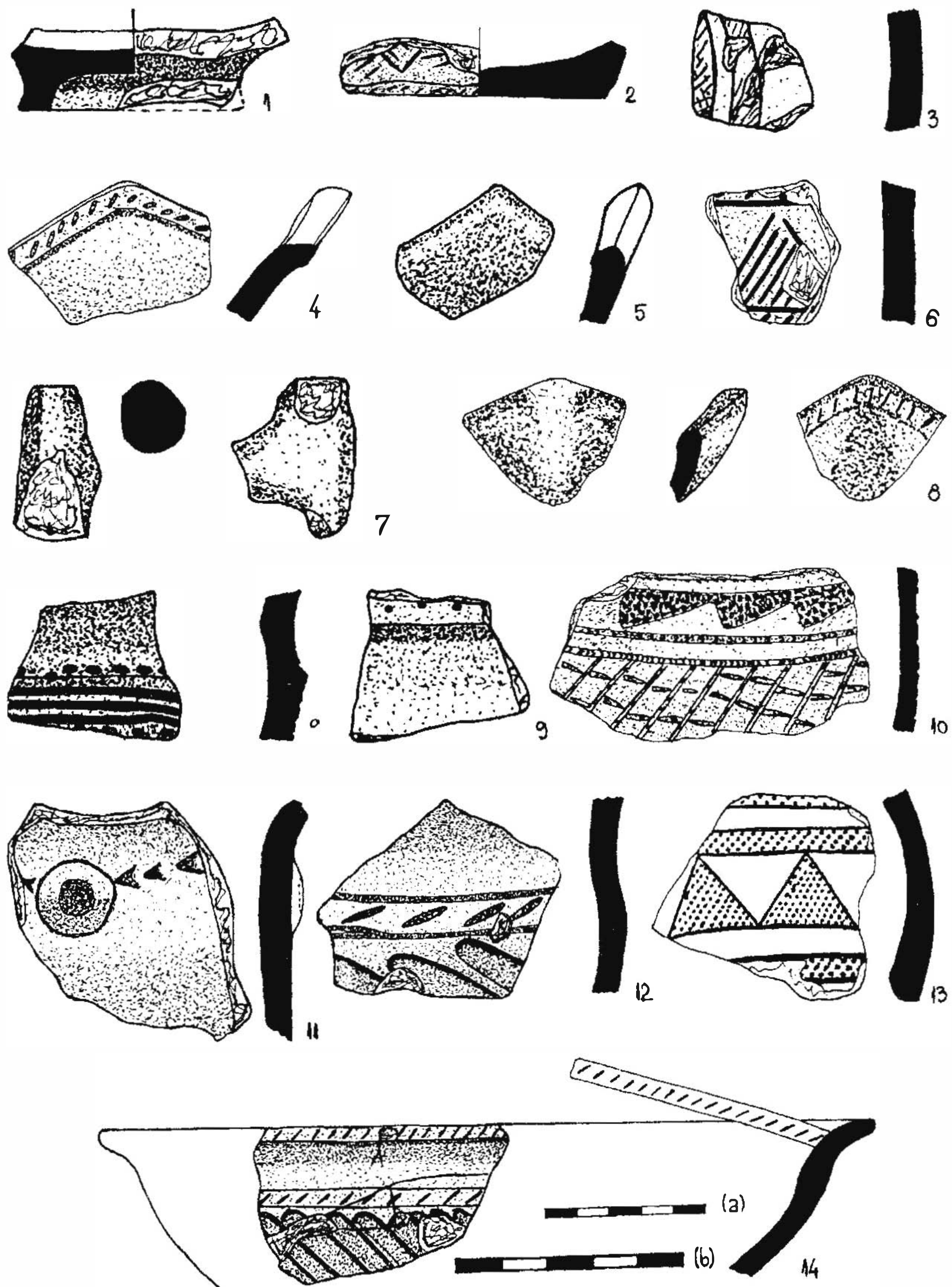
La sfârșitul fazei a III-a apar canelurile oblice cu intervale între ele (Pl. IV/12, 14) și se continuă și în cea următoare (Andrițoiu 1992, 43). De asemenea, decorul cu împunsături succesive late (*Breite Absatzstich*) sau a celor ascuțite în canal îngust (Pl. IV/10; V/1, 7-9), apar la sfârșitul fazei Wietenberg III, capătând amploare în faza finală (Ciugudean 1997, 79). Triunghiurile umplute cu împunsături succesive late (Pl. IV/10; V/7), sunt cunoscute în faza finală a culturii Wietenberg, având însă o răspândire restrânsă, cunoscându-se doar în câteva așezări (Boroffka 1994, Karte 39). Fazei finale îi poate fi atribuită și ceramica decorată cu triunghiuri hașurate (Pl. IV/2, 6) (Gogâltan et al., 1992, 12), fragmentul ornamentat cu incizii paralele late, lustruite, încadrate între două șiruri de impresii circulare, realizate sub forma unor “boabe de grâu” (Pl. IV/9), ce-și are corespondent la Cluj-Becaș (Gogâltan et al., 1992, pl. V/7) sau Alba Iulia-Ijac (Ciugudean 1997, fig. 15/7).

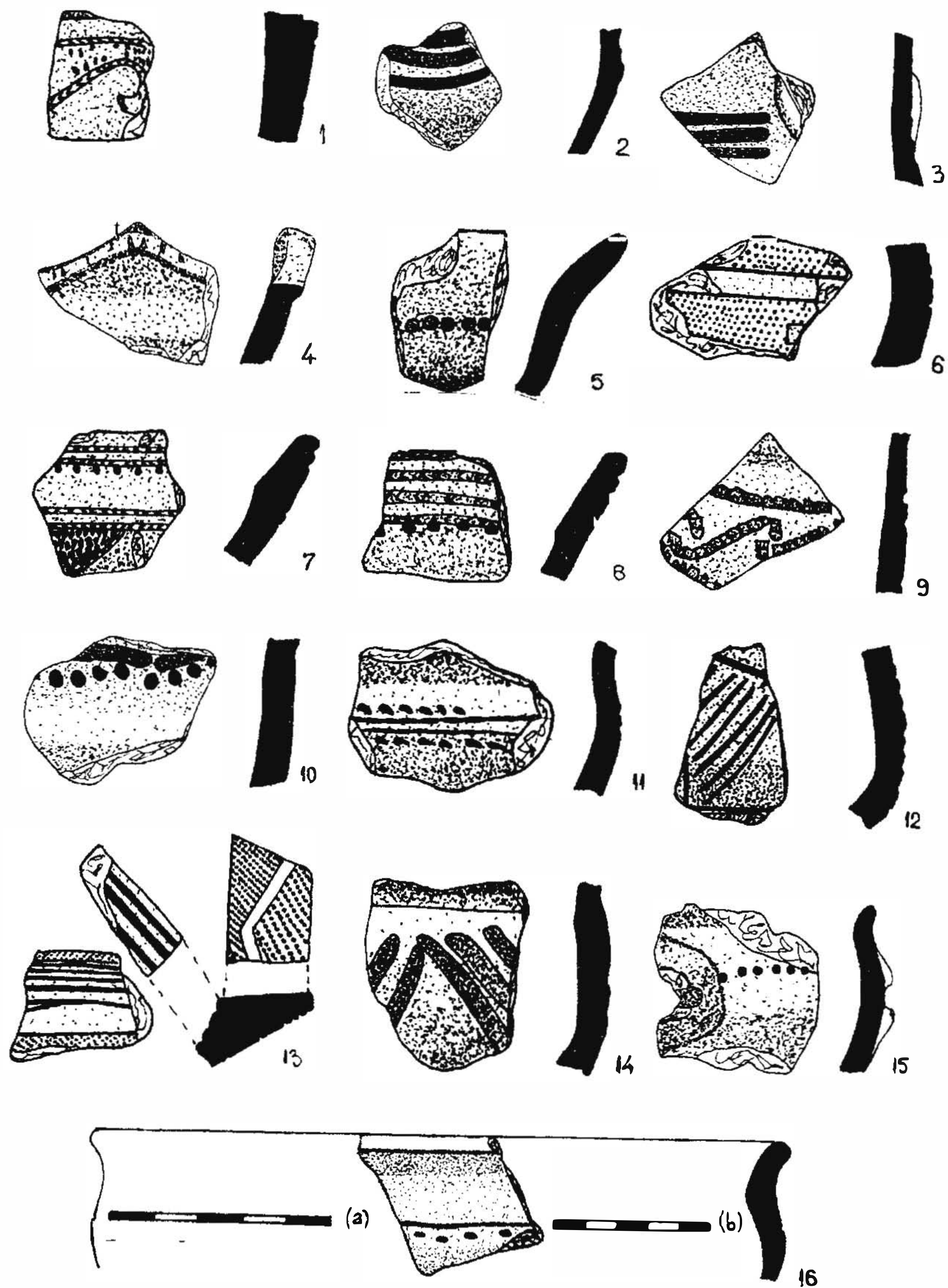
Planşa II. Ceramică aparţinând culturii Wietenberg şi bronzului târziu.

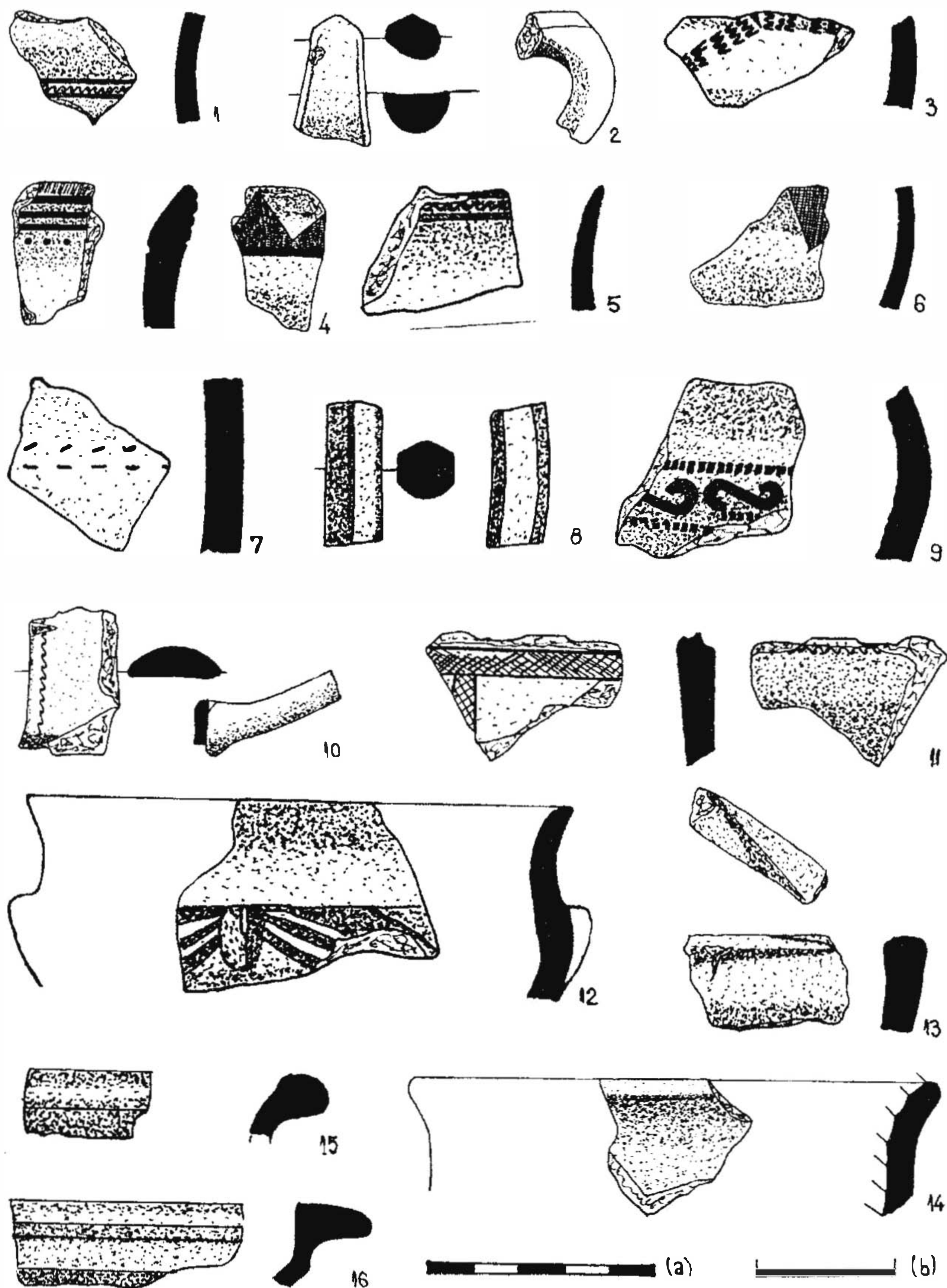
Planșa III. Ceramică aparținând culturii Wietenberg și bronzului târziu.

Planşa IV. Ceramică aparţinând culturii Wietenberg şi epocii bronzului târziu.

Planșa V. Ceramică aparținând culturii Wietenberg și bronzului târziu (Scara a: 1, 5, 9, 11-14; scara b: 2-4, 10, 15-16).

Planşa VI. Ceramică hallstattiană (1-14) şi La Tène (15-16).

Aceleiași etape finale îi pot fi atribuite fragmentul de strachină lobată, având buza îngroșată și prevăzută cu un prag exterior (Pl. IV/4; V/4) de influență tumulară (Ciugudean 1997, 76) sau vasul cu fund inelar (Pl. IV/1) și a torții cu buton (Pl. IV/7) de influență estică³.

Pe lângă materialele Wietenberg IV pot fi atribuite bronzului târziu și alte fragmente ceramice. Un fragment de vas din categoria grosieră, având în pastă nisip cu bobul mare și pietricele, de culoare negru-cenușiu, ornamentat cu un buton alveolat și impresiuni unghiulare (Pl. IV/11).

Categoria semifină având ca degresant nisip fin și culori negru-cenușiu, cărămiziu și cenușiu-cărămiziu este reprezentată de ceramica decorată cu caneluri dispuse în ghirlandă (Pl. V/2,14) și impresiuni circulare mari dispuse sub două caneluri orizontale (Pl. V/10). Acest din urmă fragment își are analogie în faza târzie a grupului Balta Sărată (Gumă 1993, pl. III/4). Specia fină este ilustrată de un singur fragment ceramic, confecționat dintr-o pastă degresată cu nisip fin, lustruită, având culoarea brun-cărămizie la exterior și cenușie la interior. Ornamentul constă din incizii late lustruite (Pl. V/12).

Aceste fragmente nu pot fi atribuite cultural, deoarece bronzul târziu în bazinul mijlociu al Mureșului este insuficient definit⁴. Totuși ar putea fi încadrate la un palier cronologic sincron cu sfârșitul culturii Wietenberg. Un fragment semifin, având culoarea neagră la exterior și galben-cărămizie la interior, decorat cu caneluri orizontale (Pl. V/3) aparținând bronzului târziu, pare a se data ulterior artefactelor amintite.

Prima vârstă a fierului este ilustrată de urme specifice culturilor Gornea-Kalakača și/sau Basarabi (Pl. VI/1-14). Ceramica este reprezentată de categoriile grosieră, semifină și fină, având culoarea neagră, brună și cărămizie de diferite nuanțe. Specia grosieră are în pasta prost frământată, nisip și pietricele (Pl. VI/4). Categoria semifină (Pl. VI/2, 7-11, 13, 14) și fină (Pl. VI/1, 3, 5, 6, 12) este confecționată dintr-o pastă bine frământată, în compoziție are nisip, iar unele suprafețe sunt lustruite. Repertoriul formelor cuprinde strachini, cești, câni și vase borcan. Ornamentarea ceramicii constă în caneluri (Pl. V/12, 14), motive imprimate în forma literelor "S" (Pl. V/1, 5, 9-11) și epsilon (Pl. V/3), șnur fals (Pl. V/1,5), incizii (Pl. V/4, 7), impresiuni circulare (Pl. V/4), proeminențe (Pl. V/12) și hașuri (Pl. V/6, 11).

Artefactele în discuție par a reprezenta mai multe faze din evoluția culturii Basarabi. Faza I se caracterizează prin persistența elementelor de tradiție Insula Banului și în cazul nostru Gornea-Kalakača (Gumă 1993, 232), cum ar fi șiruri de linii scurte incizate (Pl. V/7), imprimeuri sub forma a trei șiruri de impresiuni semicircular-ovale (Pl. VI/3), cu analogii la Silagiu, în descoperiri Basarabi timpurii (Gumă 1993, pl. XLI/5), imprimeuri în forma de "S" de mari dimensiuni (Pl. V/9) și strachinile cu muchia buzei torsadate (Pl. V/13). Restul ceramicii s-ar încadra în faza a II-a a culturii Basarabi. Această așezare hallstattiană ar putea fi pusă în legătură cu depozitul de vase Basarabi, descoperit la Alba Iulia-"Lumea Nouă" (Ciugudean 1976, fig. 5/1, 5; 6), așezare ce se află situată la cca. 600-700 m zbor de pasăre de descoperirea prezentată.

A doua vârstă a fierului este reprezentată printr-un fragment dintr-o fructieră, lucrată cu mâna având pasta neagră, lustruită (Pl. V/16) și un fragment din buza unui vas confecționat la roată dintr-o pastă fină lustruită (Pl. V/15). Fructiera prezintă analogii la Căpîlna (Glodariu, Moga 1989, fig. 65/6) și Sighișoara-"Dealul Turcului" (Andrișoiu, Rustoiu 1997, fig. 53/3; 63/6), iar cel de-al doilea fragment de vas în nivelul III de la *Zargidava* (Ursachi 1995, pl. 83/7). Aceste materiale se datcă în etapa târzie a celei de-a doua vârste a fierului.

Artefactele prezentate ilustrează perioade istorice, mai mult sau mai puțin cunoscute, ridicând numeroase semne de întrebare, care în parte, ar putea fi lămurite prin săpături sistematice viitoare.

GABRIEL T. RUSTOIU
Universitatea "1 Decembrie 1918"
Alba Iulia

³ Fragmentul de vas cu fund inelar își găsește bune analogii în mediul Noua Ia: Doina (Florescu 1991, fig. 194/7), Morești (Florescu 1991, fig. 177/1, 9; 178/10, 11), Popricani (Florescu 1991, fig. 191/2) etc. Torțile prevăzute cu butoni în partea superioară sunt comune în cultura Noua. Chiar dacă caracterul cercetării nu a permis surprinderea unui context stratigrafic, după părerea noastră cele două fragmente ceramice nu trebuie desprinse de lotul de materiale reprezentând faza finală a culturii Wietenberg. Nu ne propunem în acest articol să discutăm despre relațiile dintre culturile Wietenberg și Noua, de aceea pentru această problemă a se vedea Ciugudean 1997, 80 cu bibliografia.

⁴ A se vedea pentru bronzul târziu în Sud-Estul Transilvaniei, Andrișoiu 1996, iar pentru bazinul mijlociu al Mureșului, Rustoiu 1997.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

- Andrițoiu 1992 - I. Andrițoiu, *Civilizația tracilor din sud-vestul Transilvaniei în epoca bronzului*, "Bibliotheca Thracologica", II, București, 1992.
- Andrițoiu 1996 - I. Andrițoiu, *Considération concernant la fin de l'âge du Bronze dans le sud-ouest de la Transylvanie*, în *The Thracian World at the Crossroads of Civilisations*, Bucharest, 1996, p.224-225
- Andrițoiu, Rustoiu 1997 - I. Andrițoiu, A. Rustoiu, *Sighișoara-Wietenberg. Descoperiri preistorice și așezarea dacică*, "Bibliotheca Thracologica" XXIII, București 1997
- Boroffka 1994 - N. Boroffka, *Die Wietenberg-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung der Bronzezeit in Südosteuropa*. "Universitätsforschungen zur Prähistorische Archäologie", Bonn, 1994
- Ciugudean 1976 - H. Ciugudean, *Cultura Basarabi pe teritoriul județului Alba*, în *Apulum*, XIV, 1976, p.9-22
- Ciugudean 1996 - H. Ciugudean, *Epoca timpurie a bronzului în centrul și sud-vestul Transilvaniei*, "Bibliotheca Thracologica", XIII, București, 1996
- Ciugudean 1997 - H. Ciugudean, *Cercetări privind epoca bronzului și prima vârstă a fierului în Transilvania*, "Bibliotheca Musei Apulensis", VII, Alba Iulia, 1997
- Florescu 1991 - A. C. Florescu, *Repertoriul culturii Noua-Coslogeni din România. Așezări și necropole*, "Bibliotheca Thracologica", I, Călărași, 1991
- Gogâltan et al. 1992 - Fl. Gogâltan, S. Cociș, A. Păci, *Săpături de salvare la Cluj-Becaș-1989*, în *Ephemeris Napocensis*, II, 1992, p.7-17
- Glodariu, Moga 1989 - I. Glodariu, V. Moga, *Cetatea dacică de la Căpîlna*, București, 1989
- Gumă 1993 - M. Gumă, *Civilizația primei epoci a fierului în sud-vestul României*, "Bibliotheca Thracologica", IV, București 1993
- Lazarovici 1984 - Gh. Lazarovici, *Neoliticul timpuriu în România*, în *ActaMP.*, VIII, 1984, 49-104
- Popa 1998 - C. I. Popa, *Noi descoperiri aparținând bronzului timpuriu în bazinul mijlociu al Mureșului și câteva considerații privind etapa finală a acestei perioade în Transilvania*, în *Apulum*, XXXV, 1998, p.47-85
- R. A. A. - *Repertoriul arheologic al județului Alba*, "Bibliotheca Musei Apulensis", II, Alba Iulia, 1995
- Roman 1976 - P. Roman, *Cultura Coșofeni*, București 1976
- Rustoiu 1997 - G.T. Rustoiu, *Câteva considerații culturale și cronologice privind bronzul târziu în bazinul mijlociu al Mureșului*, în *BCȘS.* 3, Alba Iulia, 1997
- Ursachi 1995 - V. Ursachi, *Cetatea dacică de la Brad*, "Bibliotheca Thracologica", X, București, 1995

**AN ORIGINAL SETTLEMENT
DISCOVERED ON THE TERRITORY OF ALBA IULIA**

SUMMARY

In this chapter the author presents a settlement which was discovered south-west of Bărbaș, a suburb of the district of Alba Iulia. The settlement is located on a terrace at the bottom of which the Ampoi river was

flowing into Mureș in ancient times. As a result of some surface research different types of pottery were collected illustrating several historical periods.

Some fragments of pottery belong to the Neo-eneolithic and one of them, made out of clay and chaff and decorated with organized barbotine, could be attributed to the third stage of the Criș culture.

The transition to the Bronze Age is represented by the first stage of the Coțofeni culture.

The Early Bronze Age is represented by "*Besenstrich-und textilmuster Keramik*". A way of original decorating is the painting based on graphite which can be noticed on a fragment of pottery also, decorated using the small broom.

The Late Bronze Age is partially illustrated, fragments of pottery belonging to the final stage of the Wietenberg Culture showing eastern as well as western influences.

The Early Iron Age is represented by pottery belonging to the Basarabi culture. The first stage of this culture is suggested by the Gornea-Kalakaca materials.

The second Iron Age is weakly represented by some artefacts belonging to the late La Tène.

EXPLANATION OF FIGURES

Fig. 1. The principal archaeological areas of Alba Iulia. The localisation of *Cigașe* site.

Pl. I. Neo-eneolithic (2,3,8,10,12) and Coțofeni ceramic (1, 4-7, 9, 11, 13, 14).

Pl. II-III. Ceramic materials belonging to the Early Bronze Age (a: 12; b: 5, 7, 10, 14; c: 1-4, 6).

Pl. IV. Ceramic materials belonging to the Wietenberg Culture and Late Bronze Age (a: 2, 4, 6, 8, 10-14; b: 1, 3, 5, 9).

Pl. V. Ceramic materials belonging to the Wietenberg Culture and Late Bronze Age (a: 1, 5-9, 11-14; b: 2-4, 10, 15, 16).

Pl. VI. Hallstattian (1-14) and Latène (15, 16) ceramic (a: 3, 5, 7-9, 12, 13, 15, 16; b: 1, 2, 4, 6, 10, 11, 14).